

τῆς Ἱππολύτης ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Τὸ κείμενον ἦτο γνωστόν, ἀλλὰ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα βελτιοῦται μὲ τὸ σχόλιον τοῦ Τζέτζου. XV. *Φιλόχορος*. Μὲ τὸ σχόλ. εἰς Ἔξ. Ἰλ. A 226 ὁ Τζέτζης συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐκδοχὴν τῆς ομάδος b τούτων. XVI. *Βάτων*, Μὲ τὸ σχόλιον εἰς Ἔξ. Ἰλ. A 364 (χφ. C) ὑποκαθίσταται καθαρά τὸ πρῶτον τὸ ὄνομα *Βίτων* (ὁ Σινωπεύς, Γ' αἰ. π.Χ.), τὸ ὁποῖον πρότερον ἐφέρετο ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου καὶ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου ἐσφαλμένως ὡς *Κάτων*, πρόσωπον ἱστορικῶς ἀνύπαρκτον. XVII. *Θεαγένης*. Μὲ τὸ σχόλ. εἰς Ἔξ. Ἰλ. A 180 (κῶδ. ἀνέκδ. C) δίδεται κείμενον κατὰ τι δίκφορον τοῦ ἄλλοθεν γνωστοῦ, ἐνθα ὁ Θεαγένης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Αἰγίνης. Ὁ συγγραφεὺς σχολιάζει τὰς διαφορὰς τῆς διατυπώσεως εἰς ἑκάτερον τῶν κειμένων. XVIII. *Δίκτυς*. Εἰς τὸν στίχον 20 τῶν μεθ' Ὁμηρον σχολίων τοῦ κῶδ. W τοῦ Τζέτζου (οὔτινος ὁ σ. πρὸς πλείονα σαφηνεῖαι δημοσιεύει τοὺς στίχους 1-24) μνημονεύεται διόρθωσις δύο λέξεων τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Δίκτυς καὶ ὁ Ἰω. Ἀντιοχεύς. Τὸ ποιητικὸν ἀπόσπασμα τοῦ Τζέτζου δεικνύει τὴν μέθοδόν του νὰ παραθέτῃ διαφόρους ἐκδοχὰς δι' ἀμφιλεγόμενας ἱστορίας παλαιῶν συμβάντων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου παρατίθεται πίναξ νεωτέρων συγγραφέων, ἀσχοληθέντων πρὸς τὰ θιγέντα θέματα. Διὰ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ὑπογραμμίζεται ἡ λογιότης τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι γράφοντες πεζῶς καὶ ποιητικῶς ἔργα σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν ἐστηρίζοντο εἰς πηγὰς καὶ βοηθήματα ἐκλιπόντα ἔκτοτε, οὕτω δὲ μᾶς παρέχουν διὰ τῶν ἔργων των, μὴ ἀρκοῦντως διερευνηθέντων ἀκόμη δυστυχῶς, πολυτίμους πληροφορίας διὰ τὸν ἀρχαῖον πνευματικὸν βίον. Ἀκόμη μίαν φορὰν διαπιστοῦται ὅτι ἄνευ τῶν Βυζαντινῶν λογίων ἢ σοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων θὰ ἔμεινεν ἄγνωστος καὶ ἀκατανόητος εἰς τὸν Δυτικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐβασίσθη εἰς αὐτὴν διὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ἥτις ἀπετέλεσε θεμέλιον διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ὑπάρχοντος σήμερον πολιτισμοῦ.

Π. Κ. Γ.

* *

Γ. Α. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, δ. φ., **Κωνσταντῖνος Κόντος 1834—1909**, Α' Ἀθήνα 1979, σελ. 170.

Ὁ Κ. Κόντος ἐπὶ 40 ἔτη διδάξας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ὑπῆρξε κατὰ τὸν Γ. Χατζιδάκην «τὸ πρότυπον τοῦ ἀρχαίου Ἑλλήνος, ἡ τελειότερα προσωποκότης τοῦ Πανεπιστημίου μας, ἡ προσωποποίησις τῆς σοφίας. Συγγραφέων ἐπραγματεύετο τὰ ζητήματα ἀκριβῶς καὶ τελείως, ὥστε ὅσα ἔλυσεν εἶναι διὰ παντὸς λελυμένα καὶ ὅσα διώρθωσε, εἶναι διὰ παντὸς διωρθωμένα». Ἦσυχολήθη καὶ διώρθωσε τοὺς πλείστους τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀπὸ τοῦ Αἰσχύλου μέχρι τοῦ Ψελλοῦ. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος, ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων διεθνοῦς ἀκτινοβολίας καὶ σοφίας ὑπόδειγμα. Τὸ τεράστιον συγγραφικόν του ἔργον εἶναι κατάσπαρτον εἰς ἐφημερίδας, περιοδικὰ καὶ ἐπετηρίδας.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἔργου, τοῦ ὁποῦ αἱ δημοσιευμέναι ἤδη μελέται φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιμελείας, τῆς ἀκριβείας, τῆς ἀγχινοίας, τῆς υστηματικότητος καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ ἔργον του ὡς φιλολόγου, διέκρινε ἴν ἀξίαν τοῦ ἔργου τοῦ αἰδίου Διδασκάλου, ἔργου παραθεωρουμένου ἀπὸ τὴν γυδατίζουσαν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν τῶν τελευταίων δεκαετιῶν καὶ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν γνησίαν ἐπιστημονικὴν προσφορὰν ἐτράπη ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς ἴν ἐπίπονον μελέτην τῆς προσφορᾶς τοῦ Κόντου καὶ τὴν βιβλιογραφικὴν παρουσίαν της. Ἡ ἀξιολόγησις τοῦ ἔργου τοῦ Κόντου εἶναι ἔργον μέγα, διὸ καὶ ὁ σ. ὁμολογεῖ ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ συντάξῃ λεπτομερῆ πίνακα τῶν λέξεων τὰς ὁποίας διεπρα-

γματεύθη ὁ Κόντος καὶ ἐπιφυλάσσεται νὰ δημοσιεύσῃ εἰς μέλλοντα Β' τόμον τὰς διορθώσεις του εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ βυζαντινοὺς συγγραφεῖς.

Εἰς τὸν παρόντα Α' τόμον ὁ σ. δημοσιεύει 1) τὸν βιβλιογραφικὸν κατάλογον πάντων τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Κόντου μετὰ λεπτομερῶν πινάκων τῶν λέξεων καὶ τῶν γραμματικῶν φαινομένων κατὰ τίτλον ἐντύπου πρῶτον καὶ κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ὕστερον. Ὁ κατάλογος οὗτος ἔχει δημοσιευθῆ εἰς τὸν «Πλάτων» τόμ. 31 (1979) σελ. 180—212 μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖ περιλαμβάνει 350 τίτλους, ἐν ᾧ εἰς τὸν Α' τόμον ἐδῶ περιλαμβάνει ἑτέρους 7 προσέτι. Ὁ βιβλιογραφικὸς αὐτὸς κατάλογος ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ τόμου, ὅστις ὅμως πλουτίζεται προσέτι μετὰ 1) πρόλογον, σελ. 9—10 2) βιογραφικὸν σημείωμα Κ. Κόντου σελ. 11—38 3) σημειώσεις ἐκ τοῦ βιογραφικοῦ σημειώματος, σελ. 39—91 4) Παραρτήματα σελ. 148—162, ἔνθα περιέχονται χαρίεντες εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν νεκρικοὶ διάλογοι ὑπὸ τοῦ ἐν Σέρραις καθηγητοῦ Λουκᾶ Δημητριάδου καὶ 5) Πίνακες προσώπων καὶ πραγμάτων, σελ. 164—170.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δίδει ἰδιαιτέραν ἀξίαν εἰς τὸ βιβλίον δὲν εἶναι μόνον ἡ κοπιωδεστάτη συλλογὴ τῶν γραπτῶν ἐργασιῶν τοῦ μεγάλου φιλολόγου Κόντου, ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τῆς βιογραφίας, τῶν πολυαριθμοτάτων ἐπ' αὐτῆς σημειώσεων καὶ τοῦ Παραρτήματος προσπάθεια τοῦ συγγραφέως νὰ διερευνήσῃ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Κόντου περὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, περὶ τῶν ὁποίων ἡ κρίσις τῶν Ἑλλήνων ἦτο θολὴ ἐξ αἰτίας τῆς αὐστηρᾶς διατυπώσεώς των, τῆς ἐριστικῆς διαθέσεώς του καὶ τῶν ἀντιμαχιῶν. Ὁ σ. διερευνᾷ μετὰ ἀντικειμενικότητα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραπτῶν τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Κόντου καὶ τὰς διασαφεῖ μετὰ ἐπιμελεστάτην καὶ ἀρτίαν ἔρευναν τούτων καὶ τῶν ἀντιθέτων εἰς τὰς ἐν 61 σελίσιν ἐκτιθεμένας 171 παρατηρήσεις του, εἰς τὰς ὁποίας διασαφoῦνται καθαρὰ αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Κόντου, γνώστου, ἐρμηνευτοῦ καὶ κριτοῦ τοῦ ἀρχαίου, τοῦ βυζαντινοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου λόγου καθὼς καὶ τὰ σχόλια καὶ αἱ ἀντιρρήσεις καὶ αἱ ἐπιδοκιμασίαι ἢ αἱ διαφοραὶ αἱ ἐξενεχθεῖσαι ὑπὸ τῶν κυριωτέρων λογίων τῆς ἐποχῆς.

Τὰς συνήθειας εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀκροατὰς καὶ τοὺς φανατισμοὺς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὁ σ. ἐξηγεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς προσπαθείας τοῦ ἐν πνευματικῇ ἐφηβίᾳ διατελοῦντος ἔθνους νὰ καθορίσῃ τὴν προσωπικότητά του καὶ τὴν γλῶσσάν του, διαταραχθεῖσαν ἐκ τῆς 400ετοῦς διακοπῆς τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ διαφόρων ρευμάτων. Ἐπεκρίθη ὁ Κόντος—καὶ τῆς ἐπικρίσεως δεῖγμα εἶναι καὶ ἡ εἰς χαρίεντα Λουκιάνειον λόγον τοῦ Λουκᾶ Δημητριάδου παρεμβολὴ «Κόντος ἐν Ἄδου καὶ Κόντος ἐξ Ἄδου—διὰ γλωσσικoὺς λόγους, ὅτι ἀσχολούμενος μετὰ Γραμματικὰ ἄφινε νὰ χάνεται τὸ κύριον ἔργον τῆς διδασκαλίας τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων. Τὰς ἰδίας ἐπικρίσεις συνεμερίζοντο οἱ Προοδευτικοὶ καὶ ὁ Γαβριηλίδης. Εἶναι τὸ ἴδιον τροπάριον ποῦ ἤγαγε τὴν Κυβέρνησιν μας νὰ καταργήσῃ τὸ 1976 τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ ἀπὸ τὰ Γυμνάσια. Πρόκειται μετὰ ὑπερβολῶν, παρερμηνειῶν καὶ σοφιστειῶν. Εἰς τὴν παρατήρησίν του ὑπ' ἀρ. 123 ὁ σ. ἀντιπαρατάσσει τὴν γνώμην τοῦ Συκουτρῆ ὅτι πρέπει πρῶτα νὰ περάσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀναδίφησιν τῶν κειμένων διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς προσωπικὴν σχέσιν πρὸς τῶν ἀρχαίων τὸ πνεῦμα : «Ἄν ἄνευ τοῦ πνεύματος τὸ γράμμα εἶναι νεκρὸν, τὸ πνεῦμα χωρὶς τοῦ γράμματος ἐξανεμοῦται εἰς ξυλόπνευμα. Οἱ κούφοι ἐρασιτέχναι ποῦ μεθράσος πεπυργωμένοι, τὸ θράσος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀνικανότητος, ὁμιλοῦν περὶ πνεύματος καὶ καταφρονοῦν τὴν γλωσσικὴν ἔρευναν. . . ἀεροβατοῦν ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν στέγην καὶ καλλιεργοῦν πνεῦμα ὀκνηρίας καὶ προχειρολογίας. Ἐνας λόγος περισσότερον νὰ κτυπηθῇ κατακέφαλα ὡς ἐθνικὸς κίνδυνος ἢ μανία αὐτῆ... Ἡ γνώσις τοῦ ἀρχαίου πνεύματος εἶναι τοιοῦτον τέλος. Ὅστις θέλει νὰ τὴν ἐπιτύχῃ πρέπει νὰ μάθῃ πρῶτα γράμματα». Ποῦ νὰ ἐφαντάζετο ὁ ἀείμνηστος Συκουτρῆς ὅτι ὁ ἔθνικὸς αὐτὸς κίνδυνος θὰ ἐλάμβανε σάρκα καὶ ὄσῃ ἐπὶ τῶν ἰδικῶν μας ἡμερῶν !

Εἰς τὰς μακρὰς καὶ ἀφθόνας σημειώσεις του, πού προδίδουν ἐπιμελεστάτην καὶ ἐξαντλητικὴν ἔρευναν, ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲ τοὺς ἀντιλόγους καὶ τὰς ἀντιθέσεις τοῦ Κόντου πρὸς τοὺς συγχρόνους του καὶ δὴ καὶ μὲ τὸν Δ. Βερναρδάκη, ἐπισημαίνει δὲ καὶ τὰς ἀκρότητας καὶ ἀσυνεπείας τῶν κατηγορῶν του χωρὶς νὰ παραλείπη καὶ τὰς καταχρήσεις καὶ διαστροφὰς τῶν ἰδεῶν τοῦ Βερν. ὑπὸ τῶν γλωσσικῶς ἀντιφρονούντων, ἀναφέρει ἐπίσης καὶ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ Βερν. κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν ἰδεῶν του, αἱ ὁποῖαι ἤγαγον εἰς γελοιοποίησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ὅπως ἔγραψεν εἰς τὸ κατὰ τοῦ Krumbacher φυλλάδιόν του, τὸ ἀναδημοσιευθὲν καὶ εἰς τὸν «Πλάτωνα» 12 (1960) καὶ 30 (1978). Ἐκ τῶν βιογραφικῶν στοιχείων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν σημειώσεων ὁ σ. καθιστᾷ σαφὲς ὅτι ὁ Κόντος δὲν ἦτο, ὡς ἐφέρετο καὶ δυστυχῶς καὶ νῦν φέρεται ὑπὸ τῶν φανατικῶν, ὡς τις στενόψυχος καὶ κοντόφθαλμος ἀρχαϊστής, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀληθῆ Παιδείαν κατὰ τῆς ψευδοπαιδείας ὑπεστήριζε καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ὑπεστήριζε τύπον ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ὄλων τῶν περιόδων τῆς Ἑλλ. γλώσσης χωρὶς νὰ ἐξαιροῦνται καὶ στοιχεῖα, ἅτινα ἐκάλει «χυδαϊκά», ἀλλὰ τὰ ἐθεώρει χρήσιμα εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, ἐγένετο δηλαδὴ μιμητὴς τοῦ Κοραῆ, ὅστις ὑπεστήριζε: «Ἀπὸ τὴν Ἑλλ. γλῶσσαν καὶ τὰς κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους μεταβολὰς αὐτῆς ἄλλα ἐκλέγω ὡς καλὰ, ἄλλα ἀποβάλλω ἢ ὡς κακὰ ἢ ὡς ἀνάρροστα εἰς τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Ἡ ἐκλογή καὶ ἡ κρίσις ἐνδεχόμενον νὰ ἦναι ἐσφαλμένη· ἀλλ' ἡ κρίσις μου δὲν εἶναι νόμος. Ἄς τὴν ἀκολουθῆ ὅστις τὴν νομίζῃ ὀρθήν· ἄς τὴν ἀποβάλλῃ ὃν τινα δὲν ἀρέσκει. Τόσον ὀλιγώτερον θέλει μὲ κακοφανῆν ἢ ἀποβολῆ, ὅσον μῆδ' αὐτὸς ἐγὼ (καὶ τὸ ὁμολογῶ χωρὶς ὑπόκρισιν μετριοφροσύνης) ἐξεύρω τίνα τύπον ἢ μορφήν μέλει νὰ λάβῃ ἢ γλῶσσαν». Αὐτὰ λέγει ὁ Κοραῆς, ὁ σοφώτατος τῶν Νέων Ἑλλήνων καὶ τὰ ἀκολουθεῖ ὁ Κόντος. «Ὅμως «οἱ κοῦφοι ἐρασιτέχναι κλπ.» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Συκουτρῆ, γνωρίζουν ποίαν μορφήν θὰ λάβῃ εἰς τὸ μέλλον ἢ γλῶσσα καὶ καθώρισαν τὴν μορφήν της μὲ τὴν Γραμματικὴν τοῦ 1976 διαμορφωντες ἔτσι αὐτοὶ ὄχι μόνον πῶς θὰ ὀμιλοῦμεν καὶ πῶς θὰ γράφωμεν ἀλλὰ μεταποιούντες κατὰ τὴν ἰδικήν των ἀντίληψιν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῶν προηγουμένων γενεῶν γραφείσας λέξεις καὶ τυπικὰς μορφὰς.

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἀξιεπαινος διότι ἀποκατέστησεν εἰς τὴν μεγάλην της ἀξίαν καὶ τὰς ἀληθεῖς διαστάσεις τὴν προσωπικότητα ἑνὸς τῶν μεγίστων φιλολόγων τοῦ Ἑθνους καὶ ἀπέδειξε μωρὰς τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπικρίσεις ὡς «διαπρεποῦς θεράπωντος λέξεων», «μεγάλου νεκροθάπτου ἰδεῶν», «πρωτοσβέστου», καὶ «ἐργάτου τῆς ἑλληνικῆς ἡμιμαθείας» καὶ ἀπέδειξε διὰ παραδειγμάτων πόσον ὁ μέγας αὐτὸς σοφὸς ἦτο γλωσσικῶς ρεαλιστὴς, νεωτεριστὴς, ἐμφορούμενος ἀπὸ πνεῦμα νεάζον καὶ ἐγκολπούμενος πᾶσαν νέαν ἰδέαν συμπληρωματικὴν τῶν παλαιῶν δοξασιῶν. Ἀποδίδει τὴν κατ' αὐτοῦ καταφοράν εἰς τὴν ἐπικριτικὴν του διάθεσιν, ἣτις δὲν ἐφείδετο ζώντων καὶ τεθνεώτων καὶ εἰς τὴν γενικὴν ἐριστικότητα τοῦ διανύοντος τότε τὴν περίοδον τῆς πνευματικῆς του ἐφηβείας ἔθνους—δίδει δὲ δείγματα ὁ σ. τῶν ἀκροτήτων τούτων εἰς τὰς 171 σημειώσεις τῶν σελ. 39—69. Ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ σ. οὐδεὶς μετὰ τὸν Κόντον Ἑλληνα φιλόλογος θὰ δυνηθῆ νὰ ἐπιδείξῃ τοιαύτην ἐνδελεχῆ παιδείαν μὲ ἀποτύπωσιν ἐν ἑαυτῷ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τέλους τοῦ Βυζαντίου καὶ μὲ ἐπίδειξιν ἔργου τεραστίου εἰς ὄγκον καὶ ποιότητα. Οὕτω ὁ Κόντος τάσσεται ὑπὸ τοῦ σ. εἰς τοὺς μεγάλους φιλολόγους μας παρὰ τὸν Μᾶρκον Μουσοῦρον καὶ τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, ἐμφανιζόμενος κατὰ τὸν Καλλιτσονάκη ὡς «ἀετὸς ἐν νεφέλαις». Ἡ ἐξαιρετος καὶ πολὺμοχθος ἐργασία αὕτη τοῦ Γ. Χριστοδοῦλου περὶ τοῦ μεγάλου φιλόλογου Κόντου εἶναι πολὺ ὠφέλιμος καὶ δικαίως τὸν φέρει προεξάρχοντα μετὰ τῶν ἄλλων μεγάλων φιλολόγων μας, τοῦ Δ. Βερναρδάκη, Σπ. Λάμπρου καὶ Ν. Πολίτη, περὶ ὧν λέγει, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἦσαν δημοτικισταί, ἀλλὰ ἦσαν μεγάλοι καὶ παραμένουν ὡς νεκροὶ ζῶντες.